

Fremstillingen koncentrerer sig om Danmark og danske forhold alene. Derved lukker den af for det synspunkt, at den sovjetiske holdning og adfærd over for Danmark kunne finde anvendelse politisk eller militært i andre sammenhænge. Russerne afviste således amerikansk assistance til befrielsen af Prag under henvisning til, at de ikke havde blandet sig i befrielsen af Danmark.

Fremstillingens disposition er tematisk snarere end kronologisk. Først behandles Døssings udnævnelse og virke, derpå de forskellige danske henvendelser til stormagterne, endelig Sovjets to linier. Det svækker blikket for sammenhængen og vekselvirkningen mellem de forskellige initiativer. Nok så uheldig er Thostrup Jacobsens tilgang til emnet for hans skildring af den britiske politik. Den fremstår i for høj grad som en passiv størrelse, en fortløbende række reaktioner på, hvad russerne gjorde eller ikke gjorde. Den var dog andet og mere end det. Alle britiske politiske og militære handlinger forudsatte, at Danmark var vestligt område og skulle befries vestfra. Bestræbelsen på at gøre Danmark allieret var et stykke engelsk udfarende politik (og russernes modtagelse af Døssing et modtræk, ikke et træk). Noget andet er englændernes store forsigtighed for ikke at provokere russerne i utide, hvilket skildringen giver en række eksempler på. Ræsonnementet synes at have været det ret så primitive, at hvis vi ikke taler om det, kan det være, at de andre ikke kommer i tanke om det.

Interessant er det lys, de britiske arkiver kaster over Døssings aktivitet i Moskva. Englænderne var ikke trygge ved ham. I stedet for rollen som dansk talsmand over for Sovjet spillede han langt hen ad vejen den stik modsatte rolle som fortæller for sovjetiske synspunkter hjemover. Man kunne ønske Thostrup Jacobsens egen karakteristik af ham. I en vis forstand er han jo bogens hovedperson. Der er næppe grund til at underkende hans begavelse ved at undskylde ham med, at han var amatør på den diplomatiske scene, således som det ind imellem blev gjort dengang.

De anførte betragtninger skal ikke tilsløre, at bogen er et velkomment bidrag til den øvrige litteratur om Danmarks udenrigspolitiske situation i krigens sidste del. Den erstatter ikke, hvad der før er skrevet, men supplerer det, indtil vi engang i tidens fylde får en samlet syntese.

Aage Trommer

PETER W. HØYMARK: Modstandsbevægelse og modbevægelse. Årsskrift for Frihedsmuseet 1985. 124 s. Ill.

I rækken af årsskrifter fra Foreningen Frihedsmuseets Venner er temaet denne gang tiden umiddelbart efter befrielsen i maj 1945 og frem til oktobervalget samme år. Genstandsområdet er diskussionen mellem de fire »gamle« politiske partier og så de partier og organisationer, som forsøgte at fortsætte samarbejdet fra modstandskampen. Det er primært partiernes holdning og politik, der interesserer, idet modstandsorganisationerne lever en ret tilbagetrukket tilværelse i bogen. Det kan delvis begrundes i materialevalget. Peter Høymark bygger i helt overvejende grad på pressen – primært dagspressen. Der bliver således nærmest tale om en holdningsundersøgelse, hvor modstandsbevægelsen kun repræsenteres via den lille del af dagspressen, som havde sine rødder i den. Og derved mister

forfatteren den mulighed, der ligger i gennem arkivmateriale og publicerede undersøgelser at trænge om bag facaden, m.a.o. at undersøge om det billede, som kom frem i modstandspressen, også svarede til de holdninger, som mellemledere og »græsrodder« havde.

Man er altså henvist til en holdningsundersøgelse, hvor kun de holdninger, der kommer på tryk, undersøges. Det er Peter Høymarks opfattelse, at valgkampen op til oktober-valget faktisk startede allerede ved befrielsen – ja endda gik tilbage til besættelsestiden. Lige siden modstandsbevægelsen »kom til fadet« i august 1943, havde politikerne forberedt et come-back. Den politiske kontinuitet skulle sikres mod udfordringer fra modstandsbevægelsen – ikke mindst kommunisterne. Der var denne frygt for systemforandring, som blev bestemmende for partiernes holdninger og handlinger. Det blev igen bestemmende for den modbevægelse, som redaktør Børge Outze døbte den politiske kamp mod modstandsbevægelsen, og hvor partipressen ifølge forfatteren var det vigtigste våben.

Gennem fem kapitler beskriver Peter Høymark, hvordan partipressen forsøgte at tilrane sig æren for modstandskampen og senere, gennem bevidst mistæneliggørelse og spillet på frygt for voldelige oprør – eller ved helt at fortie dens indsats – at nedgøre modstandsbevægelsen mest muligt. Høymark eksemplificerer debatten i befrielsessommeren godt, og der er for anmelderen at se ingen tvivl om, at han har ret i sin tese om, at politikernes kamp for at bevare systemet og igen få den fulde magt pågik både under og efter besættelsestiden. Der er i og for sig heller ikke meget nyt i synspunktet, hvilket allerede flere undersøgelser har vist – herunder en specialeundersøgelse fra RUC fra 1982, som Høymark ikke benytter (»Modstandsbevægelsens krav til efterkrigstiden« af Søren Kastholm Hansen og John Hindsgaul Rasmussen).

Høymarks arbejde er et lettere revideret historiespeciale fra Københavns Universitet. Det bærer desværre stadig præg af eksamensopgavens omstændelige argumentation og tunge sprog, hvor endnu en gennemskrivning ville have løst problemet. Men hvad en gennemskrivning nok ikke ville have ændret på er en efter anmelderens mening tvivlsom argumentationsform sine steder og fejl-citeringer og fejlagtige kildeangivelser. (F.eks. s. 43, hvor tre avisoverskrifter omtales som værende fra juli 1945, hvor de faktisk er fra juni, og to forbyttede billedtekster s. 83 og 85). Argumentationsformen ses f.eks. s. 89, hvor Høymark »formoder at partierne først udskrev valg i det øjeblik, de var klare over, at modstandsbevægelsen ikke evnede en samlet opstilling og modstandsstyrkerne var blevet hjemsendt«. Der er, som forfatteren selv skriver, intet kildemæssigt belæg for denne hypotese. Det er der heller ikke for påstanden s. 77 om, at en aftale mellem politikere og modstandsfolk om eventuelle undersøgelser af stikkerlikvideringer efter krigen skulle være indgået allerede under krigen. Aftalen skulle gå ud på, at undersøgelserne i givet fald skulle ske under ministeriet for særlige anliggender, som blev besat med modstandsfolk. Høymark anser det – trods manglende kildemæssigt belæg – for givet, at en sådan aftale har eksisteret. Han bygger det alene på, at prof. Ditlev Tamm, der heller ikke har fundet belæg i arkiverne, også mener, at aftalen har eksisteret, og at cand.mag. Niels Amlend i Frøde Jakobsens håndskrevne notater har fundet vidnesbyrd om, at spørgsmålet blev drøftet under krigen. At gøre formodninger til fakta på dette grundlag er overdrevet.

Overdrivelse gør sig også sine steder gældende i forfatterens behandling af sine avisoverskrifter. De bruges som eksempler på, hvordan partipressen kunne blæse

små episoder op til forsidehistorier, hvis det kunne skade modstandsbevægelsen. Men der er kun sjældent tale om forsidehistorier, som forfatteren påstår! I alt 8 avisoverskrifter er citeret i denne forbindelse, flere af dem fejlagtigt. Og kun een af disse otte overskrifter er fra avisforsiden. De andre levede mere anonyme tilværelser inde i avisen.

Steen M. Andersen

CURT EKHOLM: Balt- och tyskutlämningen 1945–1946 1–2. *Studia Historica Upsaliensia* 136 & 137. Uppsala, 1984. 1: XVI + 224 s. S.kr. 115; 2: XXVIII + 444 s. S.kr. 155.

Curt Ekholms disputats behandler et kontroversielt emne, der ved flere lejligheder har været genstand for en bred offentlig debat. Værkets centrale tema er den svenske regerings afvejning af politiske, humanitære og retlige hensyn i forbindelse med udleveringen til USSR af 160 baltiske soldater i tysk krigstjeneste og 2700 tyske soldater og officerer, samt det konkrete begivenhedsforløb omkring denne udlevering. Bøgerne spænder imidlertid vidt og også de baltiske staters nyeste historie, Sveriges forhold til USSR, den generelle allierede flygtninge- og repatrieringspolitik for tyske soldater og forskellige grupper af krigsfanger samt opinionsdannelsen i Sverige dækkes ind.

Det påvises klart at flygtningenes status afgøres af rene tilfældigheder. Over 6000 tyske krigsdeltagere kom til Sverige i maj 1945, primært fra resterne af de tyske armeer i Kurland og på Helahalvøen i Østpreussen. Næsten halvdelen sendes umiddelbart videre, mens resten interneres. Om de tildeltes civil eller militær status, om de angaves at komme fra enheder stationeret på østfronten eller vestfronten og hvilken nationalitet de blev tildelt tog man ikke så tungt i maj 45. Efter at den svenske samlingsregering i juni 45 havde besluttet af efterkomme et sovjetisk krav om udlevering af militære flygtninge, der var kommet fra østfronten, blev de svenske myndigheders mangelfulde klassifikation af flygtningene afgørende for deres videre behandling. I november 45 blussede en meget omfattende offentlig debat op, der fik næring af sultestrejker, selvmordsforsøg og flugtforsøg blandt de internerede.

Begivenhedsforløbet og opinionsdannelsen heromkring gennemgås minutiøst af Curt Ekholm på grundlag af et meget omfattende kildemateriale fra især svenske offentlige arkiver. Hertil kommer at han selv er aktør i sagen. Som ung løjtnant var Ekholm medlem af den svenske bevogtningsstyrke i en af lejrene og han havde snæver kontakt med flere af de baltiske soldaters ledere. Dette mærkes klart gennem forfatterens indføling med både balterne og bevogtningsstyrken. Ekholm er begyndt på emnet gennem arbejdet med en enkelt af interneringslejrenes historie, og selvfølgelig den hvor han selv var aktiv. Efter afslag på ansøgning om adgang til centraladministrationens arkiver lykkes det ham alligevel at nå langt gennem lokale arkiver, åbenbart så langt at det blev meningsløst at opretholde sekretessen omkring de centrale arkiver. Ekholm kunne herefter gå igang med at undersøge udleveringen i sin helhed, ikke mindst ved grundigere at behandle spørgsmålene omkring de 2700 tyske soldater, som næsten var blevet ignoreret dengang. Den almen tyskfiendtlige holdning bevirkede at kun balterne havde offentlighedens interesse på trods af at retsgrundlaget for tyskernes